

Stafetmodtager april 2010: Poul Lübcke, lektor i filosofi ved Institut for Medier, Erkendelse og Formidling (MEF).

Poul Lübcke, lektor i filosofi ved Københavns Universitet

Udvalget dækker følgende felter: Skønlitteratur, faglitteratur, filosofisk litteratur, film

Sagt om Poul Lübcke:

”Enhver akademiker ved, at det er utaknemmeligt at bidrage til opslagsværker. Belønningen kan ikke på nogen måde måle sig med fordringerne. Det kræves, at man kondenserer hele sin professionelle indsigt på ganske få linjer, og den kollegiale prestige og faglige tilfredsstillelse for veludført arbejde er begrænset. Hvordan nogen nogensinde derfor kan få den idé at springe alle mellemhandlerne over og give sig i kast med egenhændigt at skrive et helt leksikon alene, går over min forstand. Når det så oven i købet lykkes må det aftvinge udelt beundring og respekt.” *Jes Fabricius Møller*

Skønlitteratur

Poul Martin Møller, Af en dansk Students Eventyr (ufuldendt novelle 1824)

Blandt de for længst døde er der enkelte, som på trods af tidsforskellen stadig virker nærværende. For mig er Poul Martin Møller et sådant menneske. Mange af hans samtidige – fx Grundtvig og

Heiberg – virker så fjerne, men Møllers ukunstlede humor og ligefremme måde at skrive på gør, at han er anderledes. Han var uden den selvhøjtidelighed, der dengang (og nu) så ofte klæber til digtere og akademikere, som når han fx trak et stykke papir med et af sine digte op af lommer for at tænde sig en fidibus for at få gang i piben. Som introduktion til Møller har jeg valgt Af en dansk Students Eventyr, en (naturligvis) ufuldendt novelle om et ungt menneskes smagende møde med verden. Alene afsnittet om Licentiatet gør, at man bør læse novellen. Novellen er den første af de værker, jeg har udvalgt, at det ærede publikum ikke skal tro, at min litterære smag udelukkende går i retning af det vemodige, en forestilling det øvrige udvalg let kunne foranledige. – Af udgaver foretrækker jeg optrykket i bind 2 af andenudgaven af Efterladte Skrifter af Poul Martin Møller, København 1848. Her får man også Statistisk Skildring af Lægdsgaarden i Ølseby-Magle med i købet. Dette nævnes blot, fordi denne udgave stadig kan købes antikvarisk for en nærmest symbolsk betaling.

Søren Kierkegaard, 1. Bind af Enten-Eller (1843)

”At gaae ud fra en Grundsætning paastaae erfarne Folk skal være meget forstandigt; jeg føier dem og gaaer ud fra den Grundsætning, at alle Mennesker ere Kjedsommelige”. Med dette ”filosofiske” aksiom indleder Kierkegaards æstetiske pseudonym A sit essay om ”Vexel-Driften”, hvori han udfolder en konsekvent nihilistisk livsanskuelse. I den efterfølgende, fiktive dagbog konkretiserer Johannes – med tilnavnet ”Forføreren” – A’s livsholdning ved igennem et halvt år at bringe en ung pige til et punkt, hvor hun forelsket ønsker at hengive sig til ham. Dagen efter forlader han hende med den begrundelse, at nu ”er al Modstand umulig, og kun saa længe den er til, er det skjønt at elske, naar den er ophørt er det svaghed og Vane” – og derfor kedsommeligt. I et andet essay opstiller A et grundlæggende eksistentielt valg: ”Enten det Tragiskes Vemod, eller Religionens dybe Sorg og dybe Glæde” – et tredje gives ikke. Nihilismen eller det tragiske livssyn er de to hovedvarianter af det æstetiske livssyn, A repræsenterer. Det eneste alternativ er religionen. Et etisk livssyn kommer slet ikke på tale. Modsat meget af det, Kierkegaard skriver i sine senere værker, er han her højaktuel og overhaler den såkaldte postmodernisme med flere banelængder – både i sit sprog og i sin tanke. Det er specielt i beskrivelse af tabet af mening, at han er suveræn. Som når A et sted skriver: ”Da mindes jeg min Ungdom og min første Kjærlighed – da jeg længtes, nu længes jeg kun efter min første Længsel. Hvad er Ungdom? En Drøm. Hvad er Kjærligheden? Drømmens Indhold”.

Herman Bang, Ved Vejen (1886)

Om en af de ugifte frøkener hører vi, at ”at anglerne, der var nu hendes”. Om den noget ældre frøken Jensen siges, at hun om aftenen redte sine fletninger ud – og hængte dem op på et søm.

Det er gennem sådanne små præcise bemærkninger, at Bang formår at sammenfatte et helt liv – i al dets tragiske banalitet. Der ”sker” ikke noget i bogen, der er kun overfladisk set en ”handling”, men til slut er læseren alligevel kommet tæt ind under huden på menneskene i den lille stationsby. Bang har ikke noget program, ikke nogen politisk idé, han kæmper for, ikke nogen moralsk pegefinger, ingen religiøs pointe – den være sig positiv eller negativ. I stedet udfolder han i en række situationer og næsten impressionistiske glimt livet blandt stille eksistenser i en dansk provinsby. Stilen er koncentreret, nærmest litterær homøopati.

Helle Helle, Ned til hundene (2008)

En kvinde har forladt sin mand og er stået af ved et tilfældigt busstoppested. Her samles hun op af nogle vildtfremmede mennesker, der lader hende flytte ind i deres hjem. Som hos Bang sker der ikke noget i bogen; vi hører blot om nogle almindelige mennesker, der drikker kaffe, køber ind og snakker lidt sammen. Det går sådan set meget godt mellem dem, de virker ligefrem glade. Ikke desto mindre sidder man bagefter som læser tilbage og er blevet ked af det. Det geniale hos Helle Helle er, at hun uden på nogen måde at komme direkte ind på hvorfor konfronterer læseren med et fravær af mening. Alle er glade, men der mangler alt det, der burde være mellem mennesker. Hvorfor?

Knut Hamsun, Victoria (1898) (norsk udgave)

Møllerens søn, Johannes, elsker Victoria, herremandens datter. Kærligheden er gengældt, men den sociale afstand forhindrer forholdet. Det er hørt før. Det er heller ikke det væsentlige. Det væsentlige er Hamsuns beskrivelse, nej besyngelse af kærligheden i al dens sarthed, storhed og altomfattende kraft: ”Ja, hvad var kærligheden? En vind som suser i roserne, nei en gul moril i blodet. Kærligheden var en helvedeshet musik som får selv oldingers hjerter til å danse. Den var som margeritan som åbner sig på vid væg mot nattens komme, og den var som anemonen som lukker sig for et åndepust og dør ved berøring, - Slik var kærligheden. [...] Nei, nei, den var atter meget anderledes og den var som ingen anden ting i hele verden...” Det ender selvfølgelig ulykkeligt, og det er rendyrket romantik. Også derfor er det god litteratur.

Ludvig Holstein, Digte 1895 (Alternativ: Udvalgte Digte, København 1953)

Holsteins digte er som en god årgangsvin: Det oprindelige sprog var af en så fin bonitet, at årene kun har gjort ordene smukkere, efterhånden som tiden er gået, og måden at udtrykke sig på

gradvist har forandret sig. Drømmene, længslen, sjælens favntag med naturen og dennes vemodige gensvar taler gennem de mere end hundrede år, der er gået, siden Holstein skrev sine digte. Læs fx "Det er i dag et Vejr" eller "Fyldt med Blomster blusser". Det er hjertesorg – og "Den, som ikke forstaaer den, kan tage Actier i Enkens Garveri", som salig Andersen udtrykte det.

Jonathan Littell, *De velvillige* (Les Bienveillantes, 2006), dansk udgave København 2008.

Bogen har form af en detaljeret, fiktiv beskrivelse af en SS-officers deltagelse i jødeudryddelserne under krigen mod Sovjetunionen. Den historiske ramme er velkendt, masse mordene ligeså, men det nye er, at processen anskues fra morderens perspektiv. Beskrivelsen af, hvorledes aktørerne i en blanding af idealisme og stræben efter individuel karriere er "velvillige" medspillere i et stadig mere absurd og sort teater, sætter læserens egen "velvillighed" i perspektiv. Det er således bogens absolutte styrke, at den ved at fokusere på aktørernes optagethed af at løse praktiske udfordringer – af bureaukratisk, fysisk og logistisk art – gør det forståeligt, hvorfor næsten ingen siger fra. Dengang som nu. Det kravler ind på læseren, at velvillighedens omfang måske mere er en funktion af omstændighederne end af selvstændig stillingtagen. Og det bliver stadig sværere at give et klart svar på tiltale til en passage som denne: "Hvis I er født i et land eller en tid hvor ikke alene ingen kommer og dræber jeres kone, jeres børn, men hvor ingen heller beder jer om at dræbe andres koner og børn, så pris Gud og gå i fred. Men hold jer altid dette for øje: Måske er I heldigere end jeg, men I er ikke bedre. For hvis I er arrogante nok til at tro at I er det, begynder faren dér. Man vil gerne stille staten, totalitær eller ej, op mod det almindelige menneske, en væggelus eller et siv. Men man glemmer at staten består af mennesker der alle er mere eller mindre almindelige, hver med sit liv, sin historie, den række tilfældigheder som gjorde at man en dag befandt sig på den rigtige side af geværet eller papirarket mens andre befandt sig på den forkerte. Denne løbebane er sjældent genstand for et valg. I langt de fleste tilfælde blev ofrene lige så lidt tortureret eller dræbt fordi de var gode, som deres bødler pinte dem fordi de var onde. Det ville være naivt at tro, og man behøver blot at frekventere et hvilket som helst bureaukati, selv Røde Kors', for at blive overbevist. [...] Men statsmaskineriet er skabt af det samme løse sand som det knuser, sandkorn for sandkorn. Det eksisterer fordi alle, ja selv dets ofre indtil det sidste minut, er enige om at det skal eksistere. [...] Naturligvis var der sadister eller galninge ligesom i alle krige, og de har begået talløse grusomheder, det er sandt. [...] Men det er ikke problemet. [...] Den sande fare for mennesket er mig, er jer. Og hvis I ikke tror mig, behøver I ikke at læse videre. I vil intet forstå, og I vil blive vrede uden at hverken I selv eller jeg får noget ud af det."

Faglitteratur

Villy Sørensen, *Digtere og dæmoner*, København 1959

Værket *Digtere og dæmoner* står som en milepæl i dansk idéhistorie. Sørensen afdækker heri, hvorledes menneskets skyggesider – det dæmoniske – får sit udslag i litteraturen. Hans analyser af folkeviserne er stadig særdeles læseværdige, men det er først og fremmest hans fremragende fortolkning af H.C. Andersen, der bør fremhæves. Sørensen baner vejen for en forståelse af Andersen som en alt andet end børnevenlig eventyrfortæller. Dette kommer tydeligst frem i ”Skyggen”, hvor Andersen undlader at falde for fristelsen til at påhæfte eventyret en happy ending og i stedet lader skyggen overtage det gode menneskes identitet. Det er denne sans for det dæmoniske – splittelsen i selvet – der gør den unge Sørensen til så spændende en litterat. Værket indeholder imidlertid også en gennemgang af Herman Brochs forfatterskab, og det var desværre Brochs ”humanisme”, som blev hovedtemaet for den ældre Sørensen, hvilket bl.a. gav sig udtryk i hans bidrag til det utopiske projekt, ”oprør fra midten” og i bøger som *Den gyldne middelvej* med artikler fra 1970’erne. Hvor den unge Sørensen måtte få hemmeligt telefonnummer for ikke at blive chikaneret efter en oplæsning i radioen af ”Bare en drengestreg”, opnåede Sørensen i de sidste 20-30 år af sit liv at få status som national vismand – eller filosof, som han havde den (u)vane at lade sig kalde. Denne position var næppe berettiget. Endnu i Kafkas digtning (1968) er det dog stadig den unge Sørensen, der skriver med skarp realisme og uden moralisme. Men læs tolkningen af Andersen i *Digtere og dæmoner* fra 1959. Det er humaniora, når det er bedst.

Hans Helge Madsen, *Meldahls rædselsprogram – F. Meldahl arkitekt og politiker 1827 – 1908*, København 1983

En arkitektonisk stil skal ikke bedømmes på enkelte fremragende bygningsværker, men på, hvorledes den udfolder sig i det anonyme byggeri, når rammerne udfoldes af entreprenører og murermestre. Det er i dette perspektiv, at den tidlige historismes grand old man, Ferdinand Meldahl (1827-1908) bør bedømmes. I arkitekturhistorien er han en af de mest forhadte skikkelser: Først tog de senere historister afstand fra ham, dels fordi de havde råd til at bruge bedre materialer, dels fordi de med deres ”nordiske” stil mente at repræsentere noget nyskabende i forhold til den tidlige historismes ”internationale” orientering; derpå blev han kritiseret af modernisterne, der fra 1920’erne og frem har præget dansk arkitektur. Det er imidlertid Meldahl, vi skal takke for det store sammenhængende areal af brede boulevarder fra Langebro til Sølvgade, og det er historismen, der møder en i byggeriet inden for Søerne og i brokvarterne umiddelbart udenfor. Det er stilhistorisk eklektisk, ja, men det er samtidig en byggestil, der på én gang giver husrækkerne et helhedspræg og en variationsrigdom, der gør, at det aldrig er kedeligt at færdes i

disse kvarterer. Det samme kan næppe siges om modernismens monotone karréer med glatte facader af først tegl og siden hen beton, stål og store glaspartier. Det er da også sigende, at udflytningen af fagene til KUA kun har været muligt ved dekret og ikke af fri vilje. Derfor denne rehabilitering af Meldahl.

Viggo Sjøqvist, Erik Scavenius 1-2, København 1973

Scavenius har fået et skidt eftermæle. Som Danmarks statsminister efter Staunings død repræsenterede han den samarbejdspolitik, som efterkrigstidens danskere ikke brød sig synderligt om at mindes. Fra min skoletid mindes jeg de statsligt producerede propagandafilm, der nærmest efterlod det indtryk, at det var den danske modstandsbevægelse, der – med lidt hjælp udefra – havde befriet Danmark fra nazisterne. Budskabet var klart nok, at Danmark i lighed med Holland og Norge burde have ydet modstand den 9. april, og at mænd som Scavenius på ussel vis var gået fjendens ærinde. Den siddende regering har i samme stil gjort brug af opgøret med samarbejdspolitikken som ideologisk løftestang for tilslutningen til Danmarks deltagelse i krigen i Afghanistan. Hovedparten af danske historikere forsvarer derimod samarbejdspolitikken, som ikke alene klog, men også nødvendig for at redde Danmark igennem krigen. Ikke desto mindre giver navnet "Scavenius" dårlige associationer hos de fleste. Det er imidlertid en fejl. Som det fremgår af Sjøqvists bog udviste Scavenius på det personlige plan et mod, som gør, at man må stille spørgsmålet: Hvem er mest modig: Den, der sender dårligt udrustede unge mennesker i krig, medens man selv sidder trygt bag fronten og kan bruge krigen til sin egen karriereudvikling, eller den, der påtager sig ansvaret for et beskidt – men nødvendigt – politisk arbejde og tager konsekvenserne af det? Eller er det æreløst, at man som politiker er forsigtig, når det gælder andres liv og ejendom, men at man samtidig på det personlige plan er parat til at tage skraldet – helt ud i som Scavenius dagen efter befrielsen at gå gennem Københavns gader op til dronningen for at indgive sin afskedsbegæring vel vidende, at pøblen gerne så blod? Eller prøv at læse Scavenius' skarpe svar til Den parlamentariske kommission. Her er ikke noget med – som hovedparten af de andre politikere – at snakke udenom. Derfor denne bog.

Ginsborg, A History of Contemporary Italy, Penguin books 1990

Få – om overhovedet nogen – danskere forstår, hvorfor en mand som Berlusconi kan blive valgt – endsige genvalgt! – i et europæisk demokrati som Italien. Ginsburgs A History of Contemporary Italy giver en del af forudsætningerne for svaret. Her gennemgås på klar og kompetent måde fremkomsten af det italienske system med kommunistpartiet som det politiske alternativ til de kristelige demokrater, der betød, at de sidstnævnte havde regeringsmagten i næsten halvtreds år. Det beskrives, hvorledes de kristelige demokrater efterhånden lod parti og statsapparat smelte

sammen med korrupsion og klientisme som det uundgåelige resultat. Det bliver klart, hvorfor der i modsætning til, hvad vi kender fra Nordeuropa, aldrig udvikledes et troværdigt socialdemokrati og et borgerligt-liberalt alternativ til socialdemokraterne. Og det bliver derved forståeligt, hvorfor der ikke var basis for en demokratisk kultur i nordeuropæisk forstand, da systemet med kommunister over for kristelige demokrater endelig brød sammen i begyndelsen af 1990'erne. I stedet opstod et vakuum, og det er det, Berlusconi gennem sin kontrol med medierne og en suveræn beherskelse af kunsten at danne politiske alliancer har formået at udfylde. Historien er mere spændende end en kriminalroman – bortset fra, at havde det været en roman og ikke historieskrivning, ville den være blevet afvis som for fantasifuld. Det er en bog, der gør det muligt at nærme sig – og måske forstå lidt af – en meget anderledes politisk kultur.

Filosofisk litteratur

Will Kymlicka, *Contemporary Political Philosophy*, Oxford U.P. 1990/2001

Det er sjældent, at god, selvstændig og skarp filosofisk tænkning kan forenes med en pædagogisk fremstillingsform og stort overblik over vidt forskellige måder at tænke på. Will Kymlickas *Contemporary Political Philosophy* er undtagelsen, der bekræfter reglen. De grundlæggende diskussioner mellem Rawls, Nozick og Dworkin gennemgås og analyseres på forbilledlig vis samtidig med, at læseren i tilgift får kapitler om politisk tænkning på marxistisk og feministisk grundlag. Bogen er uden tvivl den bedste introduktion til (og diskussion af) af de sidste 30-40 års politiske filosofi. På et tidspunkt, hvor den offentlige diskussion af politiske ideologier er ved at blive afløst af indlæg fra spindoktorer og valgforskere, er det afklarende at læse en bog som Kymlickas.

Kasper Lippert Rasmussen, *Viljens frihed og moralsk ansvar*, København 1999

Problemet om viljens frihed er en filosofisk klassiker, som specielt efter fremkomsten af det moderne, deterministiske verdensbillede har drejet sig om muligheden af at forene ideen om den menneskelige frihed med det naturalistiske menneskesyn, som ellers præger vores måde at tænke på. I *Viljens frihed og moralsk ansvar* får vi ikke alene en kompetent gennemgang af de nyeste diskussioner, vi præsenteres også for tungtvejende argumenter imod de gængse forsøg på at forene determinisme og moralsk ansvar. Bogen giver ikke alene en kompetent fremstilling af sit emne, den er også et paradigme på god filosofi. Så god at det gør ondt. Der må være et eller andet sted i argumentationen, hvor det er gået galt, men da jeg ikke er så begavet filosof som min kollega,

Kasper Lippert Rasmussen, er jeg ikke i stand til at sige hvor. Det er sådanne filosofiske bøger, det er værd at læse.

Kant, Kritik der reinen Vernunft (1781); dansk oversættelse: Kritik af den rene fornuft

Nutidens filosoffer er stort set uenige om hvad som helst. Det er – også internt i faget – et åbent spørgsmål, at faget overhovedet stadig kan siges at være et fag. Men uanset al uenighed er alle enige om, at Kants Kritik der reinen Vernunft er et uomgængeligt værk, hvis man skal forstå de sidste 200 års filosofi. Alle de store traditioner tager deres udgangspunkt i Kant: Den tyske idealisme (Fichte, Schelling, Hegel), nykantianismen (bl.a. Cassirer), fænomenologien og hermeneutikken (Husserl, Heidegger, Gadamer), den logiske positivisme og omegn (Carnap og Popper), eksistentialismen (Jaspers, Sartre) den analytiske sprogfilosofi (Wittgenstein, Dummett), strukturalismen og poststrukturalismen (Derrida og Foucault), alle forholder de sig til Kant, oftest kritisk. Nu foreligger værket på dansk og anbefales herved til læseren.

Heidegger, Sein und Zeit (1927); dansk oversættelse: Væren og tid

Sein und Zeit er et hovedværk i det 20. århundredes kontinentale filosofi. Vil man forstå Sartre og det senere opgør med eksistensfilosofien hos strukturalisterne, poststrukturalisterne (og hos den sene Heidegger), er værket uomgængeligt. Men også for sin egen skyld er det værk at fordybe sig i. Det udfordrer således den teoretiske indstilling til virkeligheden (eller "det værende", som Heidegger kaldet det) og ser i stedet den praktiske omgang med brugsgenstande og den dagligdags selverfaring som grundlaget for den teoretiske indstilling. Der er her paralleller til pragmatismen og til Austins og den sene Wittgensteins opgør med tendensen til at betragte sande og falske domme som paradigmet på sproglighed. Samtidig er Heideggers sprog (navnlig i dets oprindelige tyske aftapning) fascinerende, ja uanstændigt forførende. Men kan man modstå forførelsen er det spændende, omendskønt næppe opbyggelig læsning. Store dele af den er svært tilgængelige, ja nærmest dunkle eller kryptiske, medens andre passager er skrevet i et enkelt og letlæseligt sprog, fx §§ 14-27.

Film

Jeg har ikke skrevet noget om de film, jeg har foreslået, da jeg forstår, at det ikke er muligt at vise dem. Men det var følgende:

- Nils Malmros, Drengene, Aarhus 1977
- Eric Rohmer, Ma nuit chez Maud, Paris 1970; eller Le genou de Claire, Paris 1972
- Billy Wilder, Avanti!, Hollywood 1972